

Синиця В., Беляєва О.

Буковинський державний медичний університети, м. Чернівці

Полтавський державний медичний університет, м. Полтава

АД'ЕКТИВНИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ ЛАТИНСЬКИХ БІНОМІНАЛЬНИХ НАЗВ РОСЛИН

З липня 2011 року чинним є Мельбурнський Міжнародний кодекс номенклатури водоростей, грибів і рослин (англ.

International Code of Nomenclature of algae, fungi and plants), в якому всі зафіксовані назви є біномінальними (двослівними) конструкціями, серед яких найпоширеніші субстантивно-ад'єктивні утворення. Ця граматична модель складається з двох слів у називному відмінку однини: першу позицію посідає іменник, який позначає назву genus (роду), на другому місці ставиться прикметник (рідше дієприкметник), який позначає назву species (виду). Прикметник виконує функцію узгодженого означення та транслює різноманітну інформацію, що класифікована нами на підставі різноманітних ознак.

1. **Географічний ареал**, тобто, вказує на територію чи акваторію поширення певного таксону. Наприклад: *Schizandrachinensis* (*chinensis*, е – китайський) – лимонник китайський; *Alariamandshurica* (*europaeus*, а, um – європейський) – аралія маньчжурська, змієголовник молдавський – *Dracoscephalum moldavicum* etcetera.

2. **Умови росту виду**, тобто, йдеться про **екологічну характеристику**. Для прикладу: у гірських районах, гірських хребтах, на відкритих місцях, починаючи від 500 м над рівнем моря до найвищих вершин, проростають рослини з темно-жовтими або жовтогарячими квітками, які мають назву арніка гірська – *Arnica montana* (*montanus*, а, um –

гірський від іменника *mons, montis* – гора); *Pinus sylvestris* – сосна лісова (*sylvester, tris, tre* – лісовий від іменника *sylva, aef* – ліс).

3. **Особливості будови рослини** (морфологічна ознака). Так, барвінок прямий – *Vincæ erecta* (*erectus, a, um* – випрямлений, прямий) отримав свою назву завдяки прямостоячим стеблам; касія гостролиста – *Cassia acutifolia* (*acutifolius, a, um* – гостролистий). Це складний прикметник, утворений шляхом сполучення двох компонентів: прикметника *acutus, a, um* – гострий і відіменникового прикметника *folius, a, um* ← *folium, in* \ – листок) своєю назвою завдячує формі листків – вони ланцетоподібні, з цільним краєм, загострені на верхівці; *Kalanchoë repnata* – каланхое перисте дістало свою назву тому, що форма верхніх листків є пірчаста, нагадує перо; висота куща (50 – 150 см) стала визначальною ознакою для утворення назв заманиха висока – *Echinopanax elatum*, дельфіній високий – *Delphinium elatum* (висота куща може досягати 120 см) etc.

4. **Лікувальні властивості рослини**. Наприклад: у назві жостір проносний – *Rhamnus cathartica* прикметник *catharticus, a, um* інформує про проносну та блювотну дію плодів жостеру (*fructus Rhamnicatharticae*), що широко застосовуються в науковій та народній медицині як проносний засіб при закрепах. У назві *Leonurus cardiaca* прикметник *cardiacus, a, um* – серцевий окреслює сферу використання лікарських засобів із цим інгредієнтом: при серцево-судинних неврозах, стенокардіях, гіпертонічній хворобі. Сюди ж відносимо снодійний мак –

Paraverosomniferum (*somnifer, era, erum* – снодійний); лободу протиглисну – *Chenopodium anthelminticum* (*anthelminticus, a, um* – протиглисний) тощо;

5. **Сезонний розвиток рослин**. Для прикладу проаналізуємо назву конвалія травнева – *Convallaria majalis*, де прикметник *majalis*, е підкреслює, що цвітіння виду припадає на травень місяць, хоча життєвий цикл тягнеться

з початку весни до середини літа. До цієї ж групи відносимо шипшину травневу – *Rosamajalis* (час цвітіння – травеньчервень) і горицвіт весняний – *Adonisvernalis* (*vernalis*, е– весняний), який цвіте з ранньої весни до половини травня.

6. **Характерний колір рослини.** Найчастіше використовуються прикметники *niger, gra, grum* (чорний), *albus, a, um* (білий), *ruber, bra, brum* (червоний), *luteus, a, um/ flavus, a, um* (жовтий) etc. Напр., *Salixalba* – верба біла, *Populusnigra* – тополя чорна, *Gentianalutea* – тирлич жовтий, *Crocusflavus* – шафран жовтий, *Oxybasisrubra* – лобода червона та б. ін.;

7. **Запах рослини.** У родині фіалкових (*Violaceae*) вирізняють рід фіалка (*Viola*), вид фіалка запашна – *Violaodorata* (*odoratus, a, um*– запашний). Означення свідчить про надзвичайно запашні квітки цієї трав'янистої рослини, в яких міститься ефірна олія, що широко використовується в парфумерії; *Hierochloë odorata* – запашна зубрівка, василистник смердючий – *Thalictrumfoetidum* (*foetidus, a, um*– смердючий), квітки якого мають неприємний запах.

8. **Конкретизуються смакові властивості** рослини. Загальновідомі два види мигдалю: солодкий мигдаль – *Amygdalusdulcis* (дерево) і *Amygdaladulcis* (плід), де зафіксовано прикметник *dulcis, e*– солодкий, а також гіркий мигдаль – *Amygdalusamara* (дерево) і *Amygdalaamara* (плід), де *amarus, a, um*– гіркий. З насіння солодкого мигдалю отримують *emulsumAmygdalarum*, що використовується при опіках, свербезі. Гіркомигдалева вода (*aquaAmygdalarumamararum*) застосовується при бронхіальній астмі, катаральному бронхіті, тобто, лікувальні властивості не є тотожними. *Iberis amara* – іберійка гірка, для якої характерним є надзвичайно гіркий смак трави та насіння цієї рослини;

9. Вказуються **розміри** листя, квіток, плодів: *Cucurbitamaxima* (*maximus, a, um*– найбільший) – гарбуз велетенський (плоди досягають ваги до кількох сотень кілограмів), *Chelidoniummaius* (*major, majus* - великий) – чистотіл великий (листя досягають до 35 см).

Отже, семантичний діапазон прикметників у біномінальних найменуваннях рослин надзвичайно широкий. Характерна причина включення їх до складу фітонімів – особливість асоціативного сприйняття. Розуміння когнітивної функції прикметника сприяє підвищенню термінологічної грамотності, бо, як писав Рене Декарт, «Уточнюйте значення слів і ви звільните людство від половини його помилок».

ЛІТЕРАТУРА

1. Перерва В. В. Латинь. Ботанічні терміни: довідник. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. 120 с.
2. Гродзинський Д.М. Чотиримовний словник назв рослин (українськоросійсько-англійсько-латинський). К.: Фітосоціоцентр, 2001, 312 с.